

9 d'octubre

EL VENDRELL

Lloc: Escola Municipal de Música

MATÍ

A partir de dos quarts de deu

Territori i Paisatge

Ponència:

PAU BATLLE (arquitecte i urbanista):

«Territori i Paisatge al Penedès»

Taula Rodona:

PERE GUILERA (viticultor impulsor Enoturisme Penedès);

GERARD JANÉ (Pedra seca, la Bisbal);

Moderadora, ÀNGELS TRAVÉ (IEP)

Debat

Resum ponència

TERRITORI I PAISATGE AL PENEDEÈS

Pau Batlle (arquitecte i urbanista)

Els extrems oblidats

Sobre el concepte de paisatge hi han dos aspectes que s'han relegat a l'oblit durant molt de temps per part de la nostra societat: el reconeixem del paisatge íntim, el que forma part del nostre bagatge personal, que evoluciona amb nosaltres i ens determina el comportament formant part de la nostra personalitat. A l'altra extrem hi trobem els paisatges exteriors, els que serveixen de marc al nostre entorn social i cultural, que configuren els successius territoris que abracem: el municipi, la comarca, el país.. Aquests, els que haurien de formar part dels processos de transformació humans del territori també han estat obviats i oblidats.

Entre aquests dos extrems, un nexa comú, el sentiment. La relació sentimental amb el paisatge genera el sentit de pertinença a un lloc. És el marc de relació entre el jo i la comunitat i té un important paper en el desenvolupament cultural de la societat. Un entorn harmònic genera qualitat de vida, propicia l'empatia social i fa més sostenible el territori.

Tot i que la societat està cada vegada més convençuda dels beneficis que proporciona el gaudir d'un entorn equilibrat i harmònic, del que les lleis i institucions se'n fan ressò, la planificació territorial encara no s'atreveix a incorporar els valors del paisatge, en la mesura que caldria, com element determinant en la presa de decisions. Aquest és un dels factors que ha contribuït a l'empobriment de la nostra economia, l'empobriment del nostre paisatge.

Som més rics? Tenim més qualitat de vida gràcies a aquest creixement desmesurat? Molts opinem que no? Al contrari, haver perdut els paisatges cuinats a foc lent durant moltes dècades, en un instant d'excavadora, ens ha fet perdre moltes coses que ens feien rics, i no només econòmicament.

Hem passat dels racionals nuclis tradicionals rurals a l'insostenible cultura del xalet, d'un territori agrari a un corredor de transport a escala nacional amb aspiracions de ser el futur contenidor de Catalunya, d'una comarca amb característiques pròpies a convertir-nos en el pati traster de la metròpoli.

Si bé molts reconeixem que aquests impactes han destruït valors essencials d'aquest paisatge agrari inicial per beneficis aliens, i a més sense rebre compensacions a canvi, molts segueixen creient que hem de seguir sacrificant el paisatge per una economia de dubtosa factura.

Aquest desconeixement dels propis valors ambientals i paisatgístics del nostre territori per part dels actors de la seva transformació, i de retruc de la societat mateixa, genera la necessitat de donar-los a conèixer a través dels seus estudis i la seva divulgació cultural.

Tothom parla de paisatge però, és mesurable? té aspectes que es poden dimensionar més enllà del seu valor d'intercanvi econòmic? Caldria trencar l'inèrcia ideològica de molts dels nostres gestors locals quan afirmen: "Aquesta terra no és agrícolament productiva, podem fer-hi el què vulguem"

Els estudis del paisatge vitivinícola de l'Alt Penedès han tingut com a resultat la Carta del paisatge, un document voluntàriament consensuat pels municipis de l'Alt Penedès. També els Plans Territorials incorporen els estudis de paisatge i, en aquest cas, l'Observatori del paisatge ha redactat el Catàleg de paisatge del Camp de Tarragona que el PTPCT ha incorporat en el seu planejament, com és el cas del Baix Penedès. La qüestió és si aquests estudis han tingut incidència efectiva sobre la planificació del territori?

A l'Alt Penedès, a part dels estudis del paisatge mencionat, es va portar a terme una experiència sobre el sòl no urbanitzable dels municipis del nord de l'Alt Penedès¹. El treball realitzat per l'equip de l'Antoni Ferran, dins del qual vaig portar a terme la tasca d'estudi del paisatge, juntament amb l'arquitecte Eugènia Martínez, es van elaborar els elements paisatgístics que s'exposaran en aquesta presentació esperant que això pugui contribuir a situar el paisatge al lloc que li correspon: un element determinant en el disseny del territori i un factor clau per determinar el model econòmic del Penedès. Per portar-ho a terme cal conèixer el paisatge, els seus valors i la seva importància ambiental i econòmica, en el sentit de futur, no la visió que s'ha tingut fins ara dins la dinàmica econòmica actual, versada en el desenvolupisme a ultrança i que ens ha conduït al estrepitós fracàs que estem patint.

El coneixement del paisatge, l'entorn i el medi propiciarà la recerca d'un model econòmic alternatiu basat en l'equilibri i l'harmonia entre aquest i les comunitats humanes que l'habiten. El paisatge és el nexa comú que els uneix.

Conclusions

1. Tots tenim un paisatge dintre que ens acompanya. Quin és el teu?
2. Inserir la cultura del paisatge en la vida quotidiana de la societat.
3. Planificar des del paisatge implica un nou model econòmic?

¹ Pla Director de Sostenibilitat de la Mancomunitat de Municipis de l'Alt Penedès (2005)

Taula rodona

ENOTURISME AL Penedès

PERE GUILERA, enginyer tècnic agrícola, viticultor i elaborador

Enginyer Tècnic Agrícola, viticultor i elaborador de cava - aquesta és la meva professió- però a vegades la vida ens posa en situacions impensables que requereixen l'adopció de nous rols. La proposta d'acollir un gran abocador al meu municipi de Subirats, el 18 de setembre del 2000, va ser-ne el desencadenant.

Ho vaig veure molt clar: L'única manera d'aturar el projecte de l'abocador i preservar la identitat vitivinícola del Penedès i la qualitat dels seus paisatges era mantenir-nos units, forts i decidits entorn una mateixa causa: l'enoturisme, una proposta que pretén convertir els nostres paisatges vitivinícoles en un actiu econòmic importantíssim per al desenvolupament econòmic sostenible i de qualitat del Penedès.

Els penedesencs som experts en discursos que es queden en res. Per reeixir en la tasca de disposar d'un territori amb uns paisatges de qualitat cal: ACCIÓ, IDEES, IL·LUSIÓ, DECISIÓ I CONVENCIMENT. Necessitem propostes clares i portar-les a terme, però això no podem esperar-ho de la majoria de polítics comarcals, locals o de la Generalitat; ells volen més totxo i més infraestructures, dos elements que constitueixen una agressió contra el paisatge penedesenc i les persones que l'habiten.

Sempre he tingut clar que si els viticultors no es guanyen la vida, difícilment reeixirem en el nostre objectiu de mantenir i preservar la qualitat dels nostres paisatges, fet indispensable per al pròsper desenvolupament de l'Enoturisme. Hem de començar a difondre el següent missatge entre els consumidors: *"Empresa Socialment Responsable que paga un Preu Just"*.

Fidel a aquest principi, la nostra política ha consistit en buscar activitats per a incentivar la bona predisposició dels veïns envers els nostres visitants a través de programes com *SUBIRATS EN FLOR*, que incideix en la millora de l'entorn dels nostres pobles rurals.

Per altra banda tenim *EL MERCAT DEL PRÉSSEC D'ORDAL*, que vam engegar el 2006 i enguany acabem de celebrar-ne la cinquena edició. La temporada abarca de juny a agost i ha suposat un èxit econòmic per al sector primari ja que la iniciativa consisteix en la venda de producte directe del productor al consumidor final. En aquesta edició podem dir que el mercat està totalment consolidat i, per altra banda, s'han generat sinergies positives en els sectors del comerç, restauració i caves.

També comptem amb el *CONGRÉS D'ART I PAISATGE VITIVINÍCOLA*, que també engloba el Simpòsium. Ja n'hem celebrat dues edicions i actualment estem preparant la tercera edició que es desenvoluparà en el transcurs del 2011. Amb propostes aplicables al nostre entorn, millora de finques, proposta de concentració de polígons industrials, la creació d'una Agència del Paisatge, Vinyart, intervencions artístiques en el paisatge (especialment en miradors), etc.

Altres iniciatives: *Les Rutes Vitícoles de Subirats*, les primeres de Catalunya i Espanya. El *Festival de Música a les Vinyes*. *L'Encant de Subirats*, aparcament d'autocaravanes que en el seu moment va ser únic al Penedès, l'Anoia i el Garraf. Temporada gastronòmica del Préssec d'Ordal, sector primari- restauració- celler.

Taula Rodona

EL PAISATGE URBÀ DE LA CIUTAT DE VILANOVA

MANUEL CLAVER, equip redactor de

l'Inventari de Patrimoni Històric, Arquitectònic i Ambiental de Vilanova i la Geltrú

Parlaré en nom de l'equip que redacta el nou Pla Especial i Catàleg del Patrimoni Historicoartístic i Natural de Vilanova i la Geltrú, el mateix equip que ha redactat durant més d'any i mig l'Inventari de Patrimoni Històric, Arquitectònic i Ambiental de Vilanova i la Geltrú, coordinat pel Servei de Patrimoni Local de la Diputació de Barcelona.

Anteriorment, aquest mateix equip, a excepció de Gerard Llobet, ha redactat durant més d'any i mig l'Inventari de Patrimoni Històric, Arquitectònic i Ambiental de Vilanova i la Geltrú, coordinat pel Servei de Patrimoni Local de la Diputació de Barcelona. Aquest Inventari és la base de la selecció dels béns a protegir al nou Pla Especial i Catàleg.

Permeteu-nos que no parlem dels paisatges urbans de Vilanova i la Geltrú, que molt probablement vostès ja els coneixen, sinó fer unes reflexions de com podem protegir aquests paisatges urbans, en tant que aquestes jornades que organitza l'Institut pretenen reflexionar sobre el futur del Penedès. Més que parlar, doncs, dels paisatges de la nostra ciutat, parlarem de la possibilitat de mantenir-los i millorar-los.

Indicarem sucintament com des dels teòrics del patrimoni i diferents legislació la protecció patrimonial ha passat del "monument" aïllat a la de protecció de conjunts: els paisatges urbans.

La protecció del paisatge urbà necessita d'instruments legals com són específicament els Plans Especials i Catàlegs, però també d'altres instruments legals, que ens mostren la complexitat i transversalitat de les polítiques de protecció del paisatge urbà. Indicarem els projectes a Vilanova: Projecte d'Intervenció Integral del Nucli Antic (PINA) i el Pla de Millora Urbana.

Indicarem com l'Inventari de Patrimoni Històric, Arquitectònic i Ambiental de Vilanova i la Geltrú ha assumit la protecció dels paisatges i com pesem que els ha de contemplar en el Nou Pla Especial i Catàleg que proposarem al Ple de l'Ajuntament de Vilanova.

La importància dels paisatges urbans és clara: dissenyen la nostra identitat local i comarcal, conformen paisatges vivencials d'aquells i d'aquelles que l'habitarem, són expressions de la nostra memòria col·lectiva i també de la nostra identitat com a poble. Recordem que la Carta d'Athenes de 1931 va introduir la idea d'ambient, de la necessitat de preservar l'entorn immediat on es troba "el monument" historicoartístic. En la mateixa línia, la Carta Europea del Patrimoni Arquitectònic de 1975 dedica una atenció especial al valor del paisatge urbà quan afirma que:

"Durant molt de temps només s'han protegit i restaurat els monuments més importants, sense tenir en compte el seu context. En conseqüència, aquests poden perdre gran part del seu caràcter si aquest context és alterat. A més, els conjunts, fins i tot en absència d'edificis excepcionals, poden oferir una claredat

d'ambient que fa d'ells obres d'art diverses i articulades. Són aquests conjunts els que és necessari conservar ...”²

Posteriorment aquesta Carta afirma que la conservació integrada ha de constituir un dels passos previs de les planificacions urbanes, que aquesta conservació integrada no exclou l'arquitectura contemporània als barris antics, però sí que ella haurà de tenir molt en compte el marc existent, respectar les proporcions, la forma i la disposició dels volums, així com els materials tradicionals.

El que volem assenyalar és que tant les aportacions dels teòrics del patrimoni historicoarquitectònic, com les declaracions i legislacions patrimonials han ampliat la noció, abans limitada al monument, lloc o conjunt d'interès artístic, anul·lant les diferències jeràrquiques entre béns de major interès i menor interès, i per tant, inscriure les polítiques de protecció del patrimoni en un marc de política global del medi urbà, i considerar la protecció una exigència vital de la població, és a dir, del dret a viure en un univers familiar, que respecta la memòria col·lectiva i vivencial, integradora dels canvis desitjables i inevitables de la modernitat.

La protecció del paisatge urbà necessita d'instruments legals com són específicament els Plans Especials i Catàlegs, però també d'altres instruments legals, que ens mostren la complexitat i transversalitat de les polítiques de protecció del paisatge urbà. Un exemple d'aquests instruments a Vilanova i la Geltrú és el Projecte d'Intervenció Integral del Nucli Antic (PINA) a la Vilanova Vella i el Palmerà, dins de la Llei de Barris promoguda per la Generalitat, que pretén transformar urbanísticament aquest sector de la ciutat, fomentar la qualitat de vida en aquesta zona, revitalitzar i establir canvis en els usos socials dominants i recuperar una millora urbanística de relació amb la resta de la ciutat.

Hem de pensar que sense habitants i activitats, els nostres nuclis antics no poden ser protegits, deriven en l'abandó i són susceptibles de degradació. En aquest sentit hem d'entendre les paraules del teòric del patrimoni local Llorenç Prats, quan afirma que *“las personas antes que las piedras”*³.

També és un exemple d'instruments el Pla de Millora Urbana a la Geltrú Vella, el Palmerà i la Vilanova Vella, recentment aprovat; els objectius del qual són el manteniment i la recuperació de la funció residencial i la posada en valor del nucli històric.

No cal esmentar que la Llei d'Urbanisme de 2005 fomenta la participació de la ciutadania en els projectes urbanístics. El Consell assessor del Nucli Antic i del Paisatge Urbà té aquesta funció a Vilanova. A més dels plans anteriors esmentats, és en aquesta Comissió on l'equip redactor de l'Inventari de Patrimoni Històric, Arquitectònic i Ambiental de Vilanova i la Geltrú ha anat informant dels seus criteris i redacció.

Aquest Inventari, que no té un valor normatiu i pretén fer un retrat del patrimoni actual de la ciutat, és el treball previ de selecció dels béns patrimonials que han de servir per la redacció del nou Pla Especial i Catàleg. L'actual Pla Especial i Catàleg vigent, redactat per Joan Rosselló i Pere Marsé entre el 1982 i el 1985, indica a la seva

² Article 1 de la Carta Europea del Patrimoni Arquitectònic de 1975, promoguda pel Consell d'Europa.

³ PRATS, LLORENÇ. Concepto y gestión del patrimonio local. Cuadernos de Antropología Social Nº 21, pp. 17-35, 2005. FFyL - UBA - ISSN: 0327-3776.

memòria els valors justificatius de la inclusió dels béns patrimonials; entre d'altres, assenyala els valors històrics, tipològics, ambientals i, per últim, els "referits al testimoni d'una memòria col·lectiva".

El vilanovins i vilanovines ens hem de felicitar que aquest Pla, redactat aleshores que *la Ley del Patrimonio Histórico Español* de 1985 i anterior a l'aprovació de la Llei del Patrimoni Cultural Català de 1993, s'anticipés a considerar la necessitat de protegir el paisatge urbà considerant diferents zones de la ciutat que pels seus valors històrics la identifiquen.

Com molts dels pobles de la nostra comarca, en aquests últims anys la pressió urbanística ha estat important a Vilanova. Aquesta pressió, com l'experiència derivada del Pla Especial i Catàleg i de nous criteris d'inclusió a la selecció han incrementat la protecció ambiental, el paisatge urbà, i en aquest sentit l'Inventari ha elevat a 119 elements els conjunts a protegir. Molt d'ells són carrers sencers o trams de carrers.

La majoria d'aquests conjunts urbans seleccionats seran proposats en el treball de redacció del nou Pla Especial i Catàleg. Però aquest plans han de ser executables; el proteccionisme sense considerar els diferents interessos existents ens poden derivar precisament al contrari del que ens proposem, que és arribar a conservar aquests paisatges.

És per aquesta raó que la categoria de protecció per aquests conjunts que proposarem al Ple de l'Ajuntament de Vilanova és el de Bé de Protecció Urbanística (BPU). Aquesta categoria ens possibilitarà la protecció tipològica del conjunt, conciliar els interessos privats amb el de memòria i identitat local, així com el de desconstrucció, en el temps, d'aquells elements distorsionants que alteren la tipologia edificatòria dels conjunts.

Els resultats d'aquestes polítiques de protecció que hem assenyalats ens permetran, si més no, accomplir el que indica el preàmbul de la Llei del Patrimoni Cultural Català i que penso que tots nosaltres compartim:

El patrimoni cultural és un dels testimonis fonamentals de la trajectòria històrica i d'identitat d'una col·lectivitat nacional. Els béns que l'integren constitueixen una herència insubstituïble, que cal transmetre en les millors condicions a les generacions futures.

Sabem de la dificultat de les polítiques de protecció del patrimoni, sabem que no són polítiques amb uns resultats immediats, són de llarga durada i que han d'anar acompanyades d'altres mesures transversals. També han de ser acompanyades per una voluntat política clara de tots els nostres representants polítics. Ens agradaria tenir resultats eficients i ràpids, ens agradaria no veure com certs edificis dels nostres centres van desapareixen. D'aquestes desaparicions hem après i per tant els nostres ajuntaments saben que ens hem de dotar de noves eines de protecció. Malgrat, a vegades doloroses desaparició d'edificis emblemàtics dels nostres carrers, el patrimoni urbà dels nostres municipis té futur en tant que no ens resignem a deixar de ser el que som.